

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİNİN KURULUŞ FELSEFESİ

Nazmi Oruç (1)

Doğu illerimiz halkının yetiştirilmesine asırlarca alaka gösterilmediği açık bir gerçektir. Çok çeşitli nedenlerle Türkiye'nin doğu kısmında eğitim tesisleri tam olarak kurulamadığından bu bölgedeki insan potansiyelinin büyük bir kısmı milletçe, gereğince kullanılmamaktadır. İnsan gücünü muhtelif sahalarda eğitim görmüş ellere teslim etmede, gayeye hizmet edecek şekilde kurulmuş bir üniversitenin görevi büyüktür.

Doğu Anadolu bölgesinde bu ihtiyacı ilk defa dile getiren ve bir üniversite kurulması fikrini ortaya atan büyük önder Atatürktür. Bu fikrin gerçekleştirilmesi için yapılan ilk çalışmalar 1951 yılında başlamıştır. Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesini temsilen kurulan 15 kişilik profesörler heyeti bu konuda Doğu Anadolu bölgesinde tetkikler yapmıştır. Heyetin zamanın iktidarına verdiği raporda Doğuda bir üniversite kurulmasının mutlak lüzumuna işaret edilmekte ve Fırat nehrinin doğu kısmında kalan bölge içerisinde muhtelif fakültelerin değişik illerde kurulması tavsiye edilmektedir (3).

Doğu Anadolu'da kurulacak bir üniversite vasıtasıyla gerçekleştirilmesi istenen düşünceleri açıkça belirtmesi bakımından 1952 yılında zamanın iktidarı tarafından hazırlanan Doğu Üniversitesi Kuruluş Kanunu Tasarısı Gereğesinden alınan dört maddeyi aynen kaydetmek isterim(3).

«Bu Üniversite Bakanlığımızca,

a) Mahallin içtimai, iktisadi, ve teknik ihtiyaçlarını, bâkir enerji kaynaklarını bütün şubeleri ile ziraatını, madenlerini, kendisi için bir öğretim ve araştırma konusu olarak alacak,

b) Bu faaliyet sahalarında halka rehber olacak onun suallerine cevap verecek ve ondan gelecek tecrübeleri toplayıp etüd edecek,

c) Bu çevre gençlerinin mahalli mevzular üzerinde yüksek öğrenim yapmalarını sağlayarak kalkınma için lüzumlu insan elemanını yetiştirecek ve bol miktarda münevverimizi orada toplayacaktır,

d) Velhasıl Doğu'nun gelişmesinde bir ilmi merkez vazifesini görecek bir müessese olarak anlaşılacaktır.

Yukarıdaki maddelerden de kolaylıkla anlaşılacağı gibi 20 sene kadar evvel ortaya atılan tasavvurlarda Doğu'da kurulacak bir üniversiteden beklenenler sadece klasik öğretim yapıp diploma vermenin ötesine taşmakta ve daha büyük ideallere yöneltmiş bulunmakta idi.

Çevre ihtiyaçlarına sıkı sıkıya bağlı, kapısı halka açık bir üniversite görüşü taşınması Doğu Üniversitesinin kuruluşundaki ana felsefe ile klasik Avrupa Üniversitesi havasını devam ettiren batıdaki bazı üniversitelerimiz arasındaki en önemli farkı teşkil etmektedir. Her ne kadar 4936 sayılı Üniversiteler kanunu ve yeni hazırlanan Üniversite

(1) Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Öğretim üyesi Erzurum.

reformu ile ilgili kanun tasarısında üniversitelerin görevleri arasında eğitim fonksiyonunun yanında memleketi ilgilendiren bütün bilim ve teknik konularında araştırma ve inceleme yapılması ve Türk toplumunun genel seviyesini yükseltici bilim verilerinin sözlü ve yazılı ile halka yayılması belirtilmekte ise de bu görevlerin bu güne kadar gereğince yerine getirilmediği ortadadır.

Bir bölge üniversitesi olarak düşünülen Doğu Üniversitesinden beklenenler ise üniversiteler kanununda belirtilen ve özerklik zırhı içerisinde kendisine pek dokunulmayan bu genel hükümlerin dışına taşmaktadır. Doğu Üniversitesinin kuruluş felsefesi bu müessesenin bölgenin her türlü sosyal, ekonomik, tarımsal, endüstriyel, sağlık, tarih ve edebiyat gibi çeşitli konulardaki problemlerine el atarak halka inmesini, halk için çalışmasını emretmektedir.

Doğu Üniversitesi hazırlık çalışmaları ile ilgili olarak ABD ile yapılan temaslar sonunda bu bölgede 1953 ve 1954 yıllarında tetkikler yapan Amerikalı uzmanların hazırladıkları iki rapor hükümete sunulmuştur. Raporlarda Üniversitenin kuruluş gayelerine ilaveten öğretim, araştırma ve yayım faaliyetleri ile ziraat, mühendislik, fen ve edebiyat fakültelerinin programları ile akademik personel ve bina ihtiyaçları üzerinde durulmaktadır (4) (5).

Doğuda kurulacak üniversitenin adının Atatürk Üniversitesi olmasına ve Erzurum'da kurulmasına 6990 sayılı kanunla 31-5-1957 tarihinde karar verilmiştir. Atatürk Üniversitesi kuruluşundaki tasavvurları itibarıyla Birleşik Amerika'da yüz yıllık bir geçmişi olan Land Grand tipi bir müessese olarak düşünülmüştür. Land Grand tipi bir

üniversitenin ana vazifelerini şu dört madde içerisinde özetlemek mümkündür.

1- Memleket problemlerini bilen ve onları çözebilecek ilmi görüşe sahip olan insanların yetiştirilmesinde büyük gayret sarfeder.

2- Çevrede ortaya çıkan çeşitli problemleri temel ve tatbiki araştırmalar yoluyla çözmeye çalışır.

3- Bilginin sadece dershanede ve laboratuvarında kalmasını değil herhangi bir yayım organı ile eve, çiftliğe, fabrikaya ve diğer iş yerlerine naklinin gereğine inanır ve bunun teminine çalışır.

4- Bu sisteme göre işleyen üniversitede temel bilimsel araştırmalar teşvik görülür, ancak önem daha ziyade uygulamalı araştırmalara verilir ve bilginin talebelere olduğu kadar üniversitenin duvarları dışında kalan halka da yayılması ön plana alınır. Bilgi depolanmaz, halkın refahına hizmet için arz edilir. Dolayısıyla bu tip üniversitenin sınırları ülkenin tabii sınırlarına kadar uzanır.

Kuruluşunda bir halk üniversitesi anlayışının hakim olmasına rağmen Atatürk Üniversitesinin tâbi olduğu 4936 sayılı Üniversiteler kanunu ve 6990 sayılı Atatürk Üniversitesi kanunu bu müesseseye kendisinden beklenen faaliyetleri tam olarak yerine getirebilecek imkânları vermemiştir. Bir iki maddesi hariç, kuruluş felsefesinin işletilmesine amir hükümleri taşımadığından 6990 sayılı kanun ölü doğmuştur. Bu kanunda eleman sıkıntısını gidermek için doktora, doçentlik ve profesörlük için konulmuş müddetlerde kısaltma imkânları derpiş edilmiştir. Ancak kısaltma yanında kuvvetli eğitim tedbirlerine temas edilmemiştir.

Diğer Üniversitelerimizde olduğu gibi Atatürk Üniversitesinde de işe asistatlıkla başlamış bir insanın ilk ve büyük hedefi doktora'yı vermek; doktora'yı verenin derdi doçentliği, doçentliğin derdi de profesörlüğü ele geçirmeye çalışmak olmaktadır. Bu ünvanların elde edilmesi zamanla sınırlandırıldığı için hazırlanan tezler genellikle kısa vadeli ve rizikosu az olan konularda seçilmektedir. Çevrenin problemleri ise genellikle ekip çalışması ve proje araştırması gibi daha uzun vadeli ve masraflı çalışmaları gerektirdiğinden ünvan elde etme çalışmalarında itibar görmemektedir. Ünvan elde etmek için yapılan şahsi çalışmalardan ise genellikle, değil üniversite dışındaki ilgili kuruluşların aynı kürsüde çalışanların bile tam haberi olmamaktadır. Eserler satın alındıktan sonra basılmak için raflarda sıra beklemektedir. Normal olarak 15 sene içerisinde çeşitli kademelerden geçerek profesörlük elde edildikten sonra da hedefe varmanın rehabeti çökmektedir.

Kanaatimce mezuniyet ötesi eğitim yapacak fakültelerin (Graduate Scholl) teşekkülü ve sadece burada doktora'yı yapmış olan asistanların üniversite kadrosunda ders verme ve araştırma yapma yetkisine sahip olarak alınması bu problemin hallinde atılması gerekli önemli bir adımdır. Ancak bu şekilde doçentlik ve profesörlük gibi rutin ünvan çalışmaları yerine çevrenin problemlerine ışık tutacak araştırmaların geniş ölçüde yapılması imkân dâhiline girebilir. Halk üniversitesi anlayışına uygun düşecek bu sistemde yardımcı profesör veya profesör gibi ünvanların ve ücretlerin bu çalışmaların miktar ve kalitesine göre verilmesinin gerektiği düşüncesindeyim. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesinde yürürlüğe giren doktora ve ihtisas yönetmeliğine göre mezuniyet sonrası eğitimin bazı noksanlıklarına rağmen 1969-70 ders yılından itibaren başladığını memnuniyetle kaydetmek isterim.

Üniversiteye ait 6990 sayılı kanunun ikinci maddesinde Üniversite Müşavirler Heyeti adı altında bir organdan bahsedilmektedir. Halkın Atatürk Üniversitesine ilgisini, temsil ettiği belirtilen müşavirler heyeti ile ilgili olan bu madde bu güne kadar işletilmemiştir. Bu madde ise 6990 sayılı kanunda bu üniversitenin kuruluş felsefesine uygun düşen yegâne hükümdür.

Bu güne kadar Üniversite bünyesinde kuruluş gayelerine uygun yönde çalışmalar yapmağa gayret eden sadece iki teşkilatın ismi verilebilir. Bunlardan biri 1961 yılında faaliyete geçen ve Ziraat Fakültesine bağlı olan Zirai Araştırma Enstitüsü diğeri ise 1965 yılında kurulan ve Rektörlüğe bağlı olan Yayım Müdürlüğüdür⁽¹⁾ (2).

Kuruluşundan bu güne kadar geçen 12 senelik devrede ortaya çıkan genel tutum bu Üniversitenin de bir iki teşebbüs hariç, kuruluş felsefesinden uzaklaşarak Türkiye'de hakim klasik üniversite statüsüne doğru kaydırıldığını göstermektedir.

Referans Listesi

- 1- Atatürk Üniversitesi Gelişme Hedeflerini Tesbit ve Plânlaşma Çalışmaları.
- 2- Atatürk Üniversitesi Klavuzu, Atatürk Üniversitesi Basımevi Erzurum, 1968.
- 3- Doğu Üniversitesi Kurulmasına Dair Kanun Layihası ve Milli Eğitim ve Bütçe Komisyonları Raporları(1/434) T.C. Başbakanlık Muamelât Genel Md. Tetkik Md. Sayı: 71-2388/6/2911
- 4- Report of the University of Nebraska delegation to Turkey on the development of Atatürk University. November 1, 1954.
- 5- Report by the American Advisory group, Atatürk University Development committee, August 10, 1955.